

М. М. Ячменська

*студ. II курсу магістратури економіко-правового факультету ОНУ імені І.І.Мечникова
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к.б.н., доц. Д. М. Ситніков

ПРИНЦИПИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Антропогенний фактор відіграє вирішальну роль у подальшому розвитку цивілізації. Виробництво матеріальних благ для задоволення потреб людства призводить до виснаження ресурсів, руйнування екосистем та виникнення інших проблем глобального характеру. Стає зрозумілим, що за таких обставин розвиток людства та забезпечення високих життєвих стандартів стають неможливими, постає також питання про подальше існування цивілізації. Так, виникла об'єктивна потреба вироблення механізмів для усунення загроз, які становлять небезпеку. Саме для забезпечення збалансованого розвитку цивілізації і було розроблено модель сталого розвитку.

Для простоти розуміння сутності поняття сталого розвитку приведемо приклад історичного використання зазначеного терміну. Так, термін «*sustainable development*» спочатку з'явився в природокористуванні, під ним ще в середині ХХ століття німецькі лісівники мали на увазі таку систему експлуатації лісів, при якій ліс зберігається, вирубка не перевищує природного приросту і лісосіки організовані таким чином, що лісова екосистема відтворюється без втрат. При такій системі експлуатація ресурсу може тривати необмежено довго.

Взагалі, проблема сталого розвитку може розглядатися в трьох аспектах в залежності від області знань [1]. Наприклад, з точки зору природничих наук це перш за все проблема ролі людства як однієї з провідних сил, що трансформують природне середовище. В економічній науці – проблема ефективної взаємодії економічної системи з природною та соціокультурною системами. З точки зору політичної науки і вивчення міжнародних відносин – це питання про узгоджене й ефективне виділення коштів різними міжнародними і національними органами для вирішення проблем сталого розвитку.

На початковому етапі зародження концепції більшість проголошених ідей стосувались розв'язання проблеми так званого «антропогенного екоциду», тобто, ідея сталого розвитку обмежувалась питанням лише збереження навколишнього середовища. Екологічна складова залишається домінуючою, однак, не єдиною, оскільки поняття сталого розвитку охоплює сьогодні широке коло питань економічного і соціального характеру (розвиток економічної та соціальної сфери, підтримка їх функціонування, забезпечення певного рівня життя і його якості).

Найбільш знаковою подією у становленні концепції сталого розвитку стала Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку, що відбулася у червні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Ця конференція відома ще як саміт Землі, оскільки в ній брали участь керівники 178 країн світу, представники 1600 неурядових організацій [2]. В рамках прийняття на Конференції «Порядку денного на XXI століття» термін «сталий розвиток» визначався як «розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». На Конференції також розглядалися проблеми сталого розвитку та пошуку шляхів їхнього вирішення. Слід відмітити, що, починаючи з 1992 р., концепція сталого розвитку розширила свій зміст.

У 2015 р. під егідою ООН відбулася чергова конференція, на якій глави держав сформували 17 цілей сталого розвитку які планується досягнути до 2030 р. В підсумковому документі «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року» висвітлені зазначені цілі, серед яких, наприклад, повсюдна ліквідація бідності у всіх її формах, ліквідація голоду, забезпечення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства, сприяння неухильного, всеохватного і стійкого економічного зростання, повної і продуктивної зайнятості та гідної роботи для всіх, ухвалення термінових заходів по боротьбі зі змінами клімату та їхніми наслідками [3].

Україна також приєдналася до вищезазначеної ініціативи. Так, згідно Указу Президента «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 Кабінет Міністрів України має забезпечити із залученням вчених, експертів і представників громадських об'єднань аналіз прогностичних і програмних документів з урахуванням цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. та за результатами такого аналізу у разі необхідності вжити заходів щодо їх удосконалення, а також запровадити дієву систему моніторингу їхньої реалізації [4].

Взагалі концепція сталого розвитку набула відображення у національних стратегіях майже всіх країн світу. Однак, слід відмітити, що ця концепція піддається критиці рядом дослідників, які стверджують, що вона є не чим іншим, як міфом або утопією. До прикладу, А. Д. Урсул пише, що «з наукової точки зору ідея сталого розвитку поки не представляється досить аргументованою, являючи собою скоріше світоглядну концепцію (і гіпотезу) можливого в майбутньому розвитку суспільства і його коеволюції з природою».

Незважаючи на неоднозначність сприйняття ідей сталого розвитку, серед дослідників саме концепція сталого розвитку розглядається як найбільш перспективна модель для третього тисячоліття, що здатна забезпечити збалансований розвиток цивілізації, оскільки інші підходи носять фрагментарний характер та менш науково обґрунтовані [5, с. 705].

Для того, щоб зрозуміти основну ідею концепції сталого розвитку та розкрити суттєві її положення варто дослідити її базові принципи. Наукова цінність цього завдання полягає в тому, що не існує єдиного консолідуючого документа, який включав би вичерпний перелік зазначених принципів. Натомість, вони зустрічаються епізодично, або розпорошені по різних міжнародних документах. Крім того, принципи сталого розвитку не перебувають в статичному стані, а постійно уточнюються і їх кількість з плином часу збільшується.

На нашу думку, доцільно зупинитися на таких принципах сталого розвитку:

1. Основоположний принцип, що стосується інтеграції соціально-економічного, гуманітарно-правового і екологічного аспектів розвитку суспільства. Найкраще він відображений в принципі 4 Декларації Ріо-де-Жанейро, де зазначено, що «для досягнення сталого розвитку захист навколишнього середовища повинен складати невід'ємну частину процесу розвитку і не може розглядатися у відриві від нього» [6].

2. Принцип, що витікає з попереднього – це принцип колективної відповідальності за зміцнення всіх трьох взаємопов'язаних складових сталого розвитку. Зокрема, в Йоханнесбурзькій декларації зі сталого розвитку 2002 р. уряди країн зобов'язалися приділяти особливу і першочергову увагу вирішенню глобальних проблем, які створюють загрозу сталому розвитку. В документі визнається той факт, що у світової спільноти є кошти та ресурси для вирішення проблем, пов'язаних із подоланням бідності та забезпеченням сталого розвитку, і будуть ініційовані додаткові заходи для використання цих наявних ресурсів [7].

3. Принцип справедливого використання природних ресурсів, що базується на базовому принципі міжнародного права – принципі суверенітету держави. Так, в Хартії про економічні права і обов'язки держав від 12.12.1974 в п. 1 ст. 2 визначено наступне: «Кожна держава має і повинна вільно здійснювати повний постійний суверенітет над усіма своїми багатствами, природними ресурсами і економічною діяльністю, включаючи право на володіння, використання та експлуатацію ними» [8, ст. 2]. У той же час цей принцип накладає на країни ряд зобов'язань: дбайливе використання природних ресурсів, захист біорізноманіття та зменшення негативного ефекту від надмірного використання ґрунту, лісів, водного потенціалу та ін.

4. Принцип рівності між поколіннями. Відповідно до принципу 3 вищезгаданої Декларації Ріо-де-Жанейро визначено, що право на розвиток повинно бути реалізовано, щоб забезпечити справедливе задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь в областях розвитку та навколишнього середовища.

5. Принцип превентивних заходів або обережності використання закріплений в досить багатьох міжнародних договорах. Наприклад, в Конвенції про охорону біологічного різноманіття від 1992 р. визначено, що кожна договірنا сторона має передбачити, запобігти і усунути причини значного зменшення або втрати біологічного різноманіття, а також передбачає розгляд питань збереження і сталого використання біологічних ресурсів у процесі прийняття рішень на національному рівні [9, ст. 10]. На практичному прикладі даний принцип може бути реалізований, наприклад, при здійсненні екологічної оцінки інвестиційних проектів.

6. Важливу роль в реалізації концепції сталого розвитку відіграє також принцип ефективного управління (належне врядування). Концепція «Good Governance» була запроваджена в ЄС на початку XXI ст. Як управлінська модель вона оформилася, коли у 1997 р. вийшла у світ Програма розвитку ООН «Governance» для сталого розвитку людських ресурсів». Даний принцип є достатньо змістовним та передбачає ефективність у проведенні державної політики, відповідальність усіх учасників процесу, прозорість, верховенство закону та ряд інших [10, с. 115].

7. Найкраще відображення принципу участі громадськості у прийнятті рішень та вільного доступу до інформації можна знайти в Орхуській конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля 1998 р. [11].

Безумовно, на цьому перелік принципів сталого розвитку не вичерпується. Так, враховуючи положення доповіді «Наше спільне майбутнє», де визначається, що стратегія сталого розвитку спрямована на досягнення гармонії між людьми, а також між суспільством і природою, виділяють принцип коеволюції суспільства і природи.

Отже, ми бачимо, що принципи сталого розвитку зустрічаються в різних правових актах, іноді вони безпосередньо не закріплені в них або впливають із загального змісту нормативних документів. Зміст вказаних принципів розширюються та постійно уточнюються, що зумовлено, перш за все, вимогами часу та динамікою розвитку людської цивілізації. На наш погляд, належне розкриття змісту та перспективне впровадження принципів сталого розвитку дозволить ефективно застосовувати концепцію сталого розвитку як один із напрямів подолання глобальних проблем людства. В свою чергу, це повинно забезпечити інтереси як нинішнього, так і майбутніх поколінь.

Список використаної літератури

1. Принципы устойчивого развития в России: возможности и перспективы. URL: <https://mgimo.ru/about/news/inno/220991/> (дата звернення: 04.11.2020).

2. Повестка дня на XXI век: Принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3-14 июня 1992 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/agenda21.pdf (дата звернення: 04.11.2020).
3. Офіційний веб-сайт програми розвитку ООН. Цілі сталого розвитку. URL: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html> (дата звернення: 04.11.2020).
4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 04.11.2020).
5. Урсул Д. Путь в ноосферу. Концепция выживания и устойчивого развития цивилизации. Москва : Луч, 1993. 854 с.
6. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку : Міжнародний документ від 14.06.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text (дата звернення: 04.11.2020).
7. Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку. URL: <http://www.sd4ua.org/shho-take-staliy-rozvitok/bazovi-dokumenty/> (дата звернення: 04.11.2020).
8. Хартія економічних прав та обов'язків держав : Міжнародний документ від 12.12.1974. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_077#Text (дата звернення: 04.11.2020).
9. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року : Міжнародний документ від 05.06.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text (дата звернення: 04.11.2020).
10. Шаульська Г. М. Сучасні західні управлінські моделі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 3. С. 111–116.
11. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля : Міжнародний документ від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 04.11.2020).